

Enkele nieuwe brieven van Pieter Geyl aan Antoon Jacob uit 1914-1915.

P. VAN HEES

In 1985 zond de toenmalige beheerder van het archief-Gerretson, dr. G. Puchinger, ons een vijftal brieven van dr. P. Geyl, gericht aan dr. A. Jacob (1889-1947). De vijf brieven dateren uit 1914-1915 en zijn zeer waarschijnlijk door Jacob, die toen als vluchteling in Nederland verbleef, aan hun beider vriend dr. Frederik Carel Gerretson ter lezing gegeven. Gerretson heeft op zijn beurt de brieven niet aan Jacob teruggegeven en ze in zijn eigen archief bewaard.

Menige lezer en zeker de lezer van *Wetenschappelijke Tijdingen* zal zich bij lezing van de hier gepubliceerde brieven afvragen of deze ons nieuws brengen dat al niet elders uit andere bronnen bekend was. Deze kritische lezer heeft geen ongelijk. Niettemin vormen deze vijf brieven een waardevolle aanvulling van het archief-Geyl en zij bieden ons de gelegenheid, nog eens nader in te gaan op een paar activiteiten van Geyl met betrekking tot Vlaanderen en Nederland.

Juist de periode van de Eerste Wereldoorlog, jaren waarin Geyl met zijn gezin als correspondent van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* in Londen woonde, is betrekkelijk arm aan brieven en documenten. Dit geldt nog meer voor de bewaard gebleven briefcontacten met Vlaamse vrienden en bekenden. De in *Geyl en Vlaanderen, brieven en notities uit het archief van prof. dr. P. Geyl* (3 dln., Antwerpen-Utrecht 1973-1975) afgedrukte brieven uit de periode 1914-1918 zijn niet het resultaat van een ruime keuze geweest. Er was niet meer bewaard.

Voor de vrij geringe correspondentie uit die jaren is meer dan één verklaring mogelijk. In de eerste plaats waren Geyls contacten met de Vlaamse beweging nog in een beginstadium. Zij dateerden immers van 1910-1911 en waren tot stand gekomen via een logeerpartij bij ds. J.D. Domela Nieuwenhuis Nyegaard (1870-1955), familie van Geyls moeder en door Geyls relaties met de Vlaamse beweging, zoals die in die jaren leefden in de Nederlandse studentenwereld, en die voor Geyl uitliepen op een voor hem onvergetelijk bezoek aan het VI-Ille Wetenschappelijk Vlaamsch Studentencongres ter Vervlaamsching van de Gentsche Hoogeschool op 4 en 5 februari 1911 te Gent. Een studiereis naar Italië in 1912 en het korte leraarschap aan het gymnasium te Schiedam, gevolgd door het correspondentenschap te Londen met ingang van 1 januari 1914, hebben hem vermoedelijk weinig tijd gelaten om de betrekkingen met Vlaande-

ren te intensiveren. Het uitbreken van de oorlog werkte tenslotte ook niet mee, al was het alleen maar vanwege de censuur op de brieven, waardoor veel vertraging ontstond en spontaniteit in de briefwisseling gedood werd. De hier aangeboden brieven bewijzen echter dat de contacten niet geheel ontbraken. Trouwens in Geyls autobiografie lezen we dat er in Engeland ook ontmoetingen geweest zijn met Vlamingen, onder wie Vlaamse politici. Geyl schrijft over gesprekken met Hendrik Borginon, een „intelligent, vinnig kereltje”, met Alphons van de Perre en met Kamiel Huysmans¹. Geyl was zo van een en ander op de hoogte, uiteraard ook via de Nederlandse pers, die hem, zij het met vertraging, wel bereikte.

De brieven dwingen ons tevens aan de orde te stellen welk standpunt Geyl innam tegenover de vraagstukken die in de Eerste Wereldoorlog in België en Nederland, in hun onderlinge relatie en in het bijzonder in de Nederlands-Vlaamse betrekkingen aan de orde kwamen.

Allereerst kunnen we vaststellen, dat Geyl in het grote conflict aan de zijde van de Entente-mogendheden stond. Hij verborg dit in zijn overigens genuanceerde correspondenties in de *NRC* niet, maar critiqueerde daarin tegelijk elke vorm van jingoïsme en haat tegen Duitsland, zoals dat in de Northcliffe-pers maar al te vaak gebeurde. Het pacifistische streven van bepaalde groepen binnen de Labourpartij beschreef hij met sympathie, maar hij stelde er tegelijk weinig geloof in. Dit deed hij wel in de voorstellen voor een betere internationale rechtsorde na de oorlog, zoals die naar voren kwamen in de Volkenbondsgedachte.

In zijn ook in die jaren schaarse correspondentie met zijn schoolvriend, de dichter mr. P.N. van Eyck (1887-1954), op dat ogenblik nog correspondent van de *NRC* in Italië, ging Geyl verder. In een brief van 5 januari 1915² schreef hij: „Ik moet bekennen, dat ik als vrij Ned. burger voor oorlog zou hebben gestemd, maar dat ik als regeering erkennend dat het publiek daarvoor niet voelde, de verantwoordelijkheid niet zou hebben aangedurfd. Eenmaal tot onzijdigheid besloten lag haar weg voor de regering uit en zij heeft dien met zooveel waardigheid als mogelijk bewandeld. Natuurlijk moest zij tevens de pers aansporen haar taak te verlichten door zich binnen de perken te houden. Zij eischt echter volstrekt geen consequente lafhartigheid, zooals Noordewier (redacteur van de *NRC*, noot v.d. schr.) beweert”.

Van Eyck stond ook aan de zijde van de Entente-mogendheden en verafschuwde het militaristische op macht beluste Duitsland. Hij hoopte dat dit vernietigd zou worden, „zoodat de *mooie* kultuur-aanleg der Duitschers kan heendringen door het stalen pantser v. 't militarisme, de fetish officier verbrand wordt, of binnen zijn grenzen teruggedrongen. Wat is v. de Deutsche

1. Autobiografie van P. Geyl, getypt ms., p. 102 (archief-Geyl, Universiteitsbibliotheek te Utrecht).

2. Brief in afschrift in archief-Geyl.

kultuur, vernederigd, dan niet te wachten. Overigens knars ik mijn tanden dag na dag als ik het Duitsche overwinningsnieuws lees''³.

Hoe uitte deze anti-Duitse stellingname van Geyls zich nu concreet in zijn houding tegenover de Vlaamse beweging?

Uit de eerste brieven blijkt dat Geyl, en met hem anderen, zich hevig heeft gestoten aan de in zeer voorzichtige termen gestelde verklaring⁴ van het Algemeen Nederlandsch Verbond over de oorlogsgebeurtenissen en het leed dat België en Vlaanderen daarbij hadden ondervonden. Uitdrukkelijk wordt er in die verklaring gewezen op de neutraliteitsplicht van Nederland en op de noodzaak geen partij te kiezen, al vloeit nog wel de zin uit de pen dat Duitsland België onrecht heeft aangedaan. Deze voorzichtigheid schiet een aantal vrienden van Vlaanderen in het verkeerde keelgat. De schrijver Cyriel Buysse (1859-1932) laakt deze verklaring in een ingezonden artikel in *De Telegraaf* (Amsterdam), 27 november 1914 en schrijft: „België verwerpt hooghartig de onteerende aalmoes, waarmee Neerlandia het tracht op te beuren''. In *Neerlandia*, december 1914 wordt Buysse's stellingname afgewezen⁵ en in het nummer van januari 1915 komt de Utrechtse hoogleraar volkenrecht J. de Louter (1847-1932) de redactie te hulp en schrijft, dat deze in haar artikel van december op juiste wijze de houding van een neutrale staat verwoord heeft. Hij schrijft zelfs dat *Neerlandia* zijns inziens een „loffelijk voorbeeld'' had gegeven⁶. Maar de discussie was daarmee niet gesloten. In hetzelfde januarinum-mer stelt mr. A. Loosjes (1883-1949), dat het ANV niet bestaat uit de groep-Nederland alleen en dat elders in Italië en in de Verenigde Staten de neutrale pers ook duidelijk stelling neemt en oordelen uitsprekt. Hij vindt dat „Groot-Nederland'' wel degelijk in een oorlog is betrokken en schrijft verder: „Dat het orgaan van Groot-Nederland in een neutraal land verschijnt, legt der Redactie den plicht op, matiging te betrachten en biedt haar tevens gelegenheid om onbevooroordeelder dan dat in de oorlogvoerende landen mogelijk zou zijn, de zaken te beschouwen''⁷. Uit het redactioneel commentaar blijkt slechts een strak vasthouden aan de neutraliteitsopvattingen, aangevuld met een sterker argument, elders gepubliceerd⁸, dat niemand eigenlijk zegt wat het bestuur dan wel had moeten doen. Experimenteren hoever het als bestuur kan gaan, om „het doodend neutralisme af (te) schudden'' — om met Geyl

3. P.N. van Eyck aan P. Geyl, ongedateerde briefkaart (poststempel, Rome, 29-8-1914 (arch.-Geyl). Zie ook P.N. van Eyck, „De plicht van Nederland'', *Het Journaal van den Nieuwen Kring*, 1 (1916) p. 141-147. In dit niet in zijn *Verzameld Werk* opgenomen artikel verwijt Van Eyck het Nederlandse volk, parlement en regering hun eer te vergooien door te berusten in een karakterloze neutraliteit, die vele schendingen door Duitsland verdraagt.

4. „Groot-Nederland en de oorlog'', in: *Neerlandia*, november 1914, p. 198-199.

5. „Een hoog woord'', in: *Neerlandia*, december 1914, p. 224-227.

6. J. de Louter, „Het A.N.V. en de Onzijdigheid'', in: *Neerlandia*, januari 1915, p. 2.

7. A. Loosjes, „Neerlandia en de oorlog'', in: *Neerlandia*, januari 1915, p. 18-20.

8. „Memorie van Antwoord'', in: *Neerlandia*, januari 1915, p. 25-30.

te spreken — wenst het onder geen beding. Verder wordt nog opgemerkt, dat de Vlaamse bestuursleden van het ANV, H. Meert en E. Wildiers, achter het standpunt van het hoofdbestuur staan⁹. Desondanks blijft onder de leden van het ANV de mening verdeeld. L. Simons (1862-1932), directeur van de uitgeverij De Wereldbibliotheek te Amsterdam, vertolkt in wezen het standpunt van Loosjes door te stellen, dat het ANV een „internationaal Instituut” is en dat men zich wel degelijk kan uitlaten over de wandaden van Duitsland tegenover Vlaanderen¹⁰. Geyl wijst in zijn ingezonden brief in het februarinummer van *Neerlandia*¹¹ erop dat het medelijden, de sympathie en de bewondering, die men in *Neerlandia* aan Vlaanderen betoont, niet verder gaan dan hetgeen de Italianen, de Denen en de Amerikanen manifesteren. De denkbeelden over Groot-Nederland hebben nog niet diep wortel geschoten, meent Geyl. Hij wil bij voorbeeld een scherp protest laten horen tegen Duitse stemmen die voor inlijving van België pleiten, en hij waarschuwt tegen een geest van „doodend neutralisme”. Tenslotte schrijft hij :

„Hoe kan iemand, hoe kan een Vlaming, gelooven in de oprechtheid van het Groot-Nederlandsche streven, wanneer in de ure des gevaars allen die lipbulde aan Groot-Nederland bewezen, stamelen : ‘Wat is het ? Ik ken het niet. Ik ken slechts Holland en België...’.”

In al de genoemde reacties staat op de voorgrond : de geschoktheid over de brute schending door de Duitsers van het internationale recht, nog versterkt door de gevolgen die deze agressie heeft gehad voor een gebied (Vlaanderen), waar men zich cultureel en emotioneel mee verbonden weet. Groot-Nederland moet in deze discussies gelezen worden als een cultureel en niet als een politiek begrip. In de vierde brief is ook sprake van de aankondiging door D.G. Hoek (1887-1976) van een tijdschrift *Nederlandsche Gedachten*. Hoek was een studievriend van Gerretson uit de Brusselse tijd en Geyl had beiden te Gent in 1911 leren kennen. Pas na de oorlog zou door de komst van Gerretson naar Londen, waar hij werkte op het kantoor van de Koninklijke-Shell, het contact tussen Gerretson en Geyl zich verdiepen. Uit de oorlogsjaren is in ieder geval geen correspondentie tussen hen bewaard gebleven. Met Hoek heeft Geyl nimmer veel contact gehad. In het eerste nummer van *Nederlandsche Gedachten* (de titel was ontleend aan G. Groen van Prinsterers gelijknamige tijdschrift uit

9. Vgl. ook H. Meert, „De aanval op het A.N.V.”, in : *Neerlandia*, februari 1915, p. 34-35. Hij ontzegt Buyse het gezag, om namens de Vlamingen te spreken, en schrijft, waardering te hebben voor het „omzichtig beleid” van het A.N.V., dat door de groep-Vlaanderen van het A.N.V. wordt gesteund.

10. L. Simons, „Tweëerlei strooming” + redactioneel commentaar, in : *Neerlandia* februari 1915, p. 29-42.

11. P. Geyl, „Tweëerlei strooming” + redactioneel commentaar, in : *Neerlandia*, februari 1915, p. 42-44.

12. „Het Nederlandsche Standpunt”, in : *Nederlandsche Gedachten*, 1915. Dit enige nummer van het tijdschrift werd in 1919 in gewijzigde vorm herdrukt.

de jaren 1829-1832 en 1862-1876) zette Gerretson in het artikel „Het Nederlandsche Standpunt” zijn zienswijze uiteen op het Belgisch-Vlaamse probleem en de internationale situatie. Gerretson, die in die dagen pro-Duits was, bepleitte in de eerste plaats „geestelijke vrijmaking van Vlaanderen” en hij liet de politieke structuur, een mogelijke federatieve band met Nederland en nog verder een politieke relatie „met de overige Germaansche stammen” open¹³. Een reactie van Geyl op deze brochure is ons niet bekend.

Interessant is ook de mededeling uit de vierde brief, dat Geyl prof. dr. Julius MacLeod (1857-1919) in Gent nog heeft ontmoet. Van een terugkeer van MacLeod tijdens de oorlog is niets gekomen, zo er al een plan toe geweest is.

Aan het slot van de brief is sprake van „De Vlaamsche Volksstem”. Waarschijnlijk bedoelt Geyl het op 1 februari 1915 opgerichte en te Amsterdam verschijnende dagblad *De Vlaamsche Stem*, waarin in den beginne een brede schare van Vlamingen uit allerlei politieke milieus meewerkte (Fr. van Cauwelaert, Jan Eggen, René de Clercq, A. Deswarte, A. de Ridder, A. Jacob e.a.) en waaraan ook het ANV nog steun verleende¹⁴. Eerst in de zomer nam het blad politiek scherper stelling in en werden de niet-activisten buiten de deur gezet. Het verhaal over *De Vlaamsche Stem* en de relatie tot het Gentse blad *De Vlaamsche Post* behoeft na de publicaties van L. Buning, L. Wils en onlangs nog in dit blad van D. Vanacker niet nogmaals gedaan te worden¹⁵. Wel is het van belang, te zien dat Geyl in deze brieven Antoon Jacob nog volledig plaatst in de groep van de aanhangers van de Godsvrede en in de groep die elke vorm van pacteren met de Duitse bezetters afwijst. Hij wijst daarbij op Jacobs artikel in *De Beweging*¹⁶, het maandblad onder redactie van de letterkundige Albert Verwey, waarin een pro-Entente-toon overheerste, al was het soms tot ongenoegen van sommige medewerkers. Verwey, die nauwe contacten met Duitse letterkundigen onderhield, was ontzet over het Duitse militarisme en machtsdenken¹⁷. Jacob wijst in zijn artikel in het februari-nummer van *De Beweging* „de Pangermaansche inmenging van de hand” en hij besluit met : „Van de Vlamingen zelf zal tans de verheffing der Vlamingen uitgaan. Met naar een hersteld België streven zij naar een hersteld Vlaande-

13. Vgl. P. van Hees, „Frederik Carel Gerretson (1884-1958) als Groot-Nederlander, in : *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1984, p. 36-43 en 75-88, spec. p. 40.

14. Vgl. „Beknopt verslag der Hoofdbestuursvergadering van 24 April 1915” in : *Neerlandia*, 1915, p. 122-123. Prof. mr. J.A. van Hamel maakte voor het A.N.V. deel uit van de commissie die de financiële belangen van het blad behartigde.

15. Zie L. Buning, „De Vlaamsche Stem en De Vlaamsche Post”, in : *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1975, kl. 29-35 en 65-91. L. Wils, *Flamenpolitik en Aktivisme* (Leuven 1974); D. Vanacker, „De Vlaamsche Post” in : *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1986, p. 6-16.

16. A. Jacob „De Vlaamse beweging en de Belgiese zaak” in : *De Beweging*, II (1915) dl. I, p. 130-131.

17. Vgl. Maurits Uyldert, *Naar de voltooiing. Uit het leven van Albert Verwey*, dl. III (Amsterdam 1959) p. 15-77.

ren''. Dit standpunt zou hij in juni-juli 1915 verlaten, maar voor Geyl gold dat niet. Nog op 11 en 12 november 1915 schrijft Geyl in het Londense liberale dagblad *The Daily News (and Leader)* een tweetal artikelen met de titel: „The Flemish Movement, I, Flanders and the Flemings en II, The German Occupation of Belgium''. Enkele citaten uit het artikel van 12 november laten Geyls Godsvrede standpunt duidelijk zien:

„If the Belgian Governments have hitherto disappointed the expectations of the Flamings — and I only repeat what the best of them say — they have themselves to blame for it. It only means that the Flemish movement has not yet developed the whole strength of which it is capable. Belgium is a parliamentary country. The Flemings form a clear majority of the nation. If they want their rights they will have them. And although impatient reformers may desire a quicker pace, the history of the Flemish movement has been one of continuous progress, and in 1914 the mood of the Flamings was certainly not the mood of despair.

...
No wonder if the Germans have not been able to win many souls, and, as far as I know, there is amongst those who woo their favour on behalf of Flamingant reforms not one conspicuous or important person. I am sorry to say that a few Dutchmen meddle in this business. Happily the feelings of the Dutch nation are too well known in Belgium to leave room for fears that their activities will bring odium on the Dutch name.

... (volgt een veroordeling van de overigens niet met name genoemde groep Jong Vlaanderen en hun te Gent verschijnende dagblad)

But the serious part of it all is that they compromise the future of the Flemish people. Irresponsible and unrepresentative as they are, their activities and their names are already being used to throw suspicion on the whole Flemish movement.

Splendid as has been the behaviour of the Flemish people, irreproachable the conduct of the Flamingant leaders almost to a man — when after the war, in impoverished Belgium the struggle for a Flemish university is resumed, the Flamings will have to encounter one more obstacle: the taunt that during the war they were friendly towards the conqueror''.

Een klaar en helder standpunt, ware het niet dat Geyl dit schreef in november 1915. Juist in de zomer was het activisme in alle hevigheid ook in Nederland uitgebarsten. *De Vlaamsche Stem* verliet het Godsvrede standpunt en Antoon Jacob koos voor een overigens voorzichtige en tijdelijke samenwerking met de Duitse bezetters ter wille van Vlaamse hervormingen die de uitgeweken Belgische regering niet op voorhand wilde vastleggen. Het Vlaamse kamp was nu verdeeld in de passivisten en activisten. Het doet merkwaardig aan dat Geyl dan nog het „activisme'', om dat woord te gebruiken, primair als een Gents probleem schetst „in which a few Dutchmen meddle''.

Speelt hier onvoldoende informatie een rol als verklaring of onwil, om de rol

van zijn vrienden Jacob, Gerretson en andere bekenden te veroordelen? He-
laas geeft het materiaal in het archief-Geyl hierop geen antwoord. Geheel on-
bekend kan Geyl echter met de gang van zaken niet geweest zijn. Hij bleef
kranten en tijdschriften ontvangen en in het najaar van 1917 was hij zelfs nog
korte tijd — te kort misschien — in Nederland. Opvallend is wel, dat hij nog
in 1918 aan Kamiel Huysmans inlichtingen vroeg naar aanleiding van het
Gidsartikel van L. Simons, „De bewustwording van Vlaanderen”, waarin deze
het activisme positief waardeerde¹⁸.

Niettemin heeft Geyl ondanks het na de oorlog verkregen inzicht in en begrip
voor het activisme altijd enige reserve bewaard¹⁹. Een verklaring zou kunnen
zijn, dat Geyl toch altijd aan een parlementair-democratisch totstandgekomen
oplossing de voorkeur bleef geven.

In hetzelfde jaar 1915 heeft Geyl in een interview met de Engelse minister
Winston Churchill nog een zaak aangesneden, waardoor toen en vooral in la-
tere jaren de gemoederen heftig beroerd werden. In dit geval ging het om de
sovereiniteit over de monding van de Westerschelde.

Eind juni 1915 vond Geys interview plaats en, gedateerd Londen 5 Juli, ver-
scheen het in de *NRC* van 17 juli 1915 (eerste ochtendblad). Churchill stelde
dat de territoriale regeling aan de Scheldemonding „onnatuurlijk” was, en
een nadeel voor de zaak der bondgenoten had gevormd. Geyl wierp daartegen
op dat de nadelen niet uitsluitend één partij hadden getroffen. Ook de Duit-
sers konden de Westerschelde niet benutten, waarop Churchill uitdrukkelijk
poneerde dat hij de neutraliteitspolitiek van Nederland een juiste keuze had
gevonden. Het land zou anders door de Duitsers zijn aangevallen en niemand
had het recht, een dergelijk offer van Nederland te vragen. Wel merkte hij op
dat een Duits België het einde zou zijn van de onafhankelijkheid van Neder-
land. Verder merkte Churchill op:

*„In elk geval zult gij begrijpen, dat wij, die ons hebben opgeworpen als de
kampioen van een verdrukte kleine natie zonder onszelf onmogelijk te maken
geen andere kleine natie in haar onbetwistbare rechten kunnen gaan kren-
ken”.*

*En wat gij nu zegt, dat sommigen in Holland beducht zijn, dat op het vredes-
congres wanneer de bondgenooten daar de lakens hebben uit te deelen, zou
ter sprake komen, dat men Nederland zou voorstellen om Zeeuwsch-
Vlaanderen af te staan tegen een stuk Duitsch grondgebied, Oost-Friesland of
iets dergelijks — wij zijn nog zoover van den vrede af: deze zaken zijn nog
nauwelijks, zoo al besproken. Maar nog eens, het zou tegen het diepste wezen*

18. C. Huysmans aan P. Geyl, Londen, 24-9-1918 in: *Geyl en Vlaanderen*, dl. 1, p. 34-35.
Geys eigen brief is noch in zijn eigen archief, noch in het archief-Huysmans bewaard gebleven.

19. Zie P. Geyl aan A. Jacob, 24-3-1922 in: *Geyl en Vlaanderen*, dl. 1, p. 191-193. Het gaat
over een preadvies over het activisme.

van onze zaak indruischen om een land als Nederland slecht te behandelen of te dwingen met bedreigingen of geweld, nu of later, en onder wat voorwendsels of omstandigheden ook''.

Het interview maakte enig gerucht, zowel in de Nederlandse pers als op de Duitse en Engelse legatie in Den Haag²⁰. De Duitse gezant R. von Kühlmann, die het stuk in vertaling naar Berlijn zond, meende dat de indruk in Nederland negatief zou zijn. Dat Churchill over Nederland als „kleine natie” had gesproken, zou, zo meende hij, slecht vallen in de publieke opinie. Von Kühlmann verwees in zijn schrijven naar het grote koloniale bezit van Nederland en hij wist dat Nederland op grond daarvan zich tot de middelgrote naties rekende. De Engelse gezant, A. Johnstone, vond het zeer gelukkig dat Churchill in het interview een einde had gemaakt aan de negatieve uitwerking, „which irresponsible British talkers and writers may have produced in this country by discussing a re-adjustment of frontier between Belgium and the Netherlands”.

Helaas zou het laatste woord hierover nog niet gesproken zijn en de in bepaalde Belgische kringen gekoesterde annexatieplannen zouden een zware druk op de naoorlogse verhoudingen tussen Nederland en België leggen. Geyl zou over deze problematiek na de oorlog in de Engelse pers als vertegenwoordiger van het Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland nog menig artikel hebben te schrijven om de soevereine rechten van Nederland op de Westerschelde te verdedigen. Artikelen die hij niet strijdig oordeelde met zijn Grootnederlandse idealen. Immers concessies aan het naoorlogse België zouden slechts aan een verfranst en met Frankrijk verbonden België ten goede komen en een verzwakt Nederland zou voor Vlaanderen weinig kunnen betekenen. Een verder betoog over Geyls activiteiten voor het Bureau zou ons echter te ver brengen van het doel: een inleiding bij de vier hierna volgende brieven te schrijven.

Voorzover een en ander al niet in het voorafgaande gedeelte is toegelicht, zijn enige noten aan de brieven toegevoegd. De drie brieven en de briefkaart zijn geschreven op eigen postpapier van Geyl.

Linksboven staat :

Dr P. Geyl

London editor of the Nieuwe

Rotterdamsche Courant.

Telephone, Finchley 1758

rechtsboven staat :

Stadtwyck,

2, Brookside Road,

Golders Green, N.W.

20. Het interview werd o.a. vermeld in *De Nieuwe Courant* (Den Haag), *Het Vaderland* (Den Haag), kranten die economische banden hadden met de *NRC* en in de *Deutsche Tageszeitung*. Voor de reacties van de Duitse en Engelse gezant zie: C. Smit, *Bescheiden betreffende de buitenlandse politiek van Nederland, 1848-1919*, 3e periode, 1899-1919, dl. 7, *Buitenlandse bronnen, 1914-1917* ('s-Gravenhage 1971 - R.G.P., grote serie, dl. 137) p. 17-20 en p. 210-211.

1. P. Geyl aan A. Jacob, Londen, 21 november 1914

Waarde Jacob,

je brief van 9 November komt me eerst beden in handen. Hij heeft er wel bijzonder lang over gedaan : ik ontvang tegelijkertijd een brief van de 15den en een briefkaart van den 17den. Ik antwoord onmiddellijk. Je brief doet me ten zeerste groot genoeg, omdat ik er uit leer dat je veilig en wel in Holland zit¹.

Ik had al gedurig met eenige onrust aan je gedacht. Maar dan, wat doet het nu goed je zoo welgemoed te hooren. Ik ben van nature optimistisch en heb optimisme noodig. Maar hier in Londen, buiten de strooming van het Nederlandsche gedachtenleven, soms door een enkele zwartgallige brief verontrust, is het moeilijk een gelijkmatig humeur te bewaren. Ballingen vervallen van opgewektheid in verslagenheid soms zonder aanwijsbare aanleiding — en onder de omstandigheden ben ik veel meer balling dan jij. Ik betreur het soms hevig dat ik tegenwoordig niet in Holland ben. Hier sta ik zoo buiten de allermerkwaardigste ontwikkeling die menschen en dingen in ons beider vaderlanden doormaken. Ik ontmoet hier wel Belgen, maar niet van het soort dat ik mag : er is te weinig geestverwantschap tusschen mij en hen. En zoo kom ik al dadelijk op een punt, dat voor mij van werkelijk veel belang is. Weet jij ook soms van goede Vlaamsche vrienden hier in Londen ? Er moeten er natuurlijk bij de vleet zijn. Kun je me misschien adressen opgeven, een introductie verschaffen zelfs ? Ik zou zoo graag eens voluit praten met Belgen, die zooals jij en ik sterk voelen voor de toekomst van het Nederlandsch in België.

Het doet me, nog eens, goed te hooren, dat jij je optimisme uit de schipbreuk hebt gered. Ik heb de zaak van zooveel kanten overdacht en bekeken en als ik kon bepraat, en ik kom maar niet tot een oplossing van het beklemmend vraagstuk : zal deze onderstebovenkeering ten goede komen aan de Vlaamsche beweging of zal ze haar achteruit zetten ? Tot aan het beleg van Antwerpen en de daarop gevolgde immigratie van Belgen in Nederland was er natuurlijk maar één antwoord mogelijk : de verbroedering tusschen Waal en Vlaming, de toenadering tot Frankrijk en de verwijdering van Nederland werkten allen samen om de toekomst voor grootnederlandsche droomers vrij somber te maken. De ontvangst der vluchtelingen in Holland heeft aan de verwijdering althans,

1. Zie Jacob aan Geyl, Den Haag, 9-11-1914 in *Geyl en Vlaanderen*, dl. 1, p. 31-33. Jacob schrijft onder andere dat hij nu met Noord-Nederland kennismaakt. Hij wijst ook op de brede ook onder de gewone bevolking levende anti-Duitse stemming en stelt dat annexatie van België door Duitsland voor Duitsland vermoedelijk een weinig aantrekkelijke zaak is. De bevolking is te vrijheidslievend. Wel vervolgt hij : „winnen de bondgenoten het, zal dan de Belgiese bufferstaat niet te zwak worden geoordeeld en naar versterking ervan worden uitgezien, en wat afzonderlijk te zwak is nader bij elkaar worden gebracht ?”

Geyls eerdere brief is niet bewaard gebleven.

zoo hoop ik, een eind gemaakt en ik hoop zoo vurig dat zij nieuwe vriendschappen en kennis scheidt, die als tegenwicht zullen kunnen dienen tegen de verbroedering en toenadering die ik zoo even noemde. Is dat zoo? Bartstra lachte me uit om dat denkbeeld, toen ik er hem over schreef. Hij behoort tot de zwartkijkers (hij is leeraar in Schiedam — mijn opvolger — mijn oude adres: Lange Nieuwstraat 65. Ga hem eens opzoeken, dat zal hij zeer op prijs stellen)¹. Jouw brief geeft me weer nieuwe moed. Wanneer je er mij nog eens uitvoerig over wilt schrijven, zul je me zeer verplichten.

Wat je denkbeeld van een samengaan van Ned. en België na den oorlog betreft, optimistisch als ik ben, hier twijfel ik. Het smaakt (cetera desunt)

2. P. Geyl aan A. Jacob, Londen, 15 december 1914²

Waarde Jacob,

Ik stuur je hiernevens een stuk bestemd voor Neerlandia, waaruit je zult zien, dat ook mij de verschijnselen waarover je je in je vorigen brief² — waarvoor nog wel mijn dank — beklagt, maar al te wel bekend zijn. Ik meende met goede gevolgen uit de landverhuizing voort te vloeien ook slechts, dat mogelijk veel persoonlijke betrekkingen zouden worden aangeknoopt; dat de Vlamingen een land zouden zien waar hun taal heerscht en waar zij goed gesproken wordt; en dat sommige Hollanders iets van sommige Vlamingen zouden leeren. Wanneer de Hollanders al te lafhartig neutralistisch (praat me niet van neutralistische vaderlandsliefde) zijn, zouden al die fraaie dingen in gevaar worden gebracht, dat is zeker en daarom maakt het me helsch, wanneer Neerlandia zoo voor gaat. Niet dat Neerlandia zooveel om 't lijf heeft, maar die GrootNed.-schreeuwers die nu ba noch boe durven zeggen, moeten afgerost worden.

Ik stuur jou het stuk, omdat ik moeilijkheden voorzie. Ze zullen het weigeren. Morgenochtend hoop ik de handteekening van den vertegenwoordiger³ van het A.N.V. te Londen eronder te krijgen. Dat zou de kansen verbeteren. Maar zekerheid geeft het geenszins. Het stuk is, zooals je zien zult, in zeer gematigde bewoordingen gesteld, maar de toon is scherp en sarcastisch en de aanklacht vernietigend. Wil jij het dus naar Dordt opzenden (Binnenkalkhaven 27, Red. Neerlandia) met het verzoek om het zoo spoedig mogelijk te retourneren ingeval de red. weigert het te plaatsen. Wanneer je het terugrijgt,

1. J.S. Bartstra, 1887-1962, historicus en studievriend van Geyl, leraar te Schiedam en later te Haarlem. In de brief van 9 nov. had Jacob naar Bartstra gevraagd.

2. Behalve de brief van 9 november 1914 zijn er geen brieven van Jacob in Geyls archief bewaard gebleven.

3. J.E.A. Reyneke van Stuwe, 1876-1962, publicist.

tracht het dan geplaatst te krijgen in de Nieuwe Amsterdammer¹ (Reguliersgracht 19, A'dam.). Komt het daarin, dan zou een kort inleidinkje kunnen vermelden, dat Neerlandia (cetera desunt)

3. P. Geyl aan A. Jacob, Londen, 4 januari 1915

Amice,

ik ontvang een mededeeling van de Red. van Neerlandia, dat mijn stuk te laat is voor het Jan. nr., dat in dat nr. reeds over dezelfde zaak geschreven zal worden en dat nog een art. zal volgen in het Febr. nr. Dat het onder die omstandigheden mogelijk is, dat de Red. plaatsing overbodig vindt, en of ik rebus sic stantibus² bij mijn plan blijf het elders heen te sturen.

Ik kan daarop moeilijk beslissen. Wat er precies in het Jan. nr. komt zal natuurlijk van veel belang zijn. Ik wil de zaak daarom aan jou overlaten. Wanneer je het stuk terugontvangt, handel er dan mee naar goedvinden. Nog dit: zij spreken van aanhef veranderen, ingeval elders geplaatst. Ik weet niet, wat zij bedoelen.

Ik antwoord hen meteen.

Gegroet,

tt. P. Geyl

4. P. Geyl aan A. Jacob, Londen, 11 januari 1915 (briefkaart)

Amice, alweer over dat art. Ik ontvang van D. Hoek dien je zeker kent (Stadhoudersplein 164) een aankondiging van de oprichting van Nederl. Gedachten. Je weet er ongetwijfeld van. Zouden zij het stuk ingeval van weigering door Neerlandia kunnen gebruiken, dan lijkt dat mij een zeer geschikte plaats. Ik dank je voor je mededeeling van 't adres van MacLeod (dien ik ken, zeer zeker! ik ben met De Ren³ bij hem geweest en acht hem hoog) Ik was echter teleurgesteld te hooren, dat hij in Manchester is. Maar hij zal, zoo zei men mij, terugkomen.

Ben zeer benieuwd naar meer over De Vlaamsche Volksstem.

Hartelijk gegroet,

tt. P. Geyl

1. *De Nieuwe Amsterdammer* (weekblad onder de redactie van H. Wiessing). De hoofdredacteur Wiessing stond aan de kant van de Entente-mogendheden, al werd gezien de socialistische achtergrond van het weekblad door de redacteur buitenland J. Welders, het conflict vooral gezien als een uitwas van het imperialisme, waaraan beide partijen zich schuldig maakten. Zie Th.H.J. Stoeltinga, *Russische revolutie en de vredesverwachtingen in de Nederlandse pers, maart 1917 - maart 1918* (Bussum 1967) p. 49-50.

2. onder deze omstandigheden.

3. H.W. de Ren, overleden 1911, studiegenoot van P. Geyl. De Ren studeerde in 1910 enige tijd te Gent. Samen met Geyl woonde hij het VIIIe studentencongres te Gent in februari 1911 bij.

5. P. Geyl aan A. Jacob, Londen, 27 juni (1915)

Waarde Jacob,

vergeef me dat ik op je laatste zendingen niets heb laten hooren. Ik heb Hoste's Franschen brief aan de Westm. Gaz. aangeboden¹. De red. beloofde mij hem te plaatsen, heeft het echter voorzoover me bekend (ik ben in die dagen juist eenigen tijd ongesteld geweest) niet gedaan. Ik heb het aantal beloofde artikelen over de Vl. beweging, die me zeker zeer zouden hebben geïnteresseerd, niet ontvangen.

Laat er mij, wanneer je tijd hebt, toch eens iets over hooren. Hoe jammer dat Vlamingen altijd twisten moeten.

Het is intusschen begrijpelijk, dat de toestand moeilijk voor hen is. En nog altijd geen uitzicht op een verandering. Hiervandaan gaan veel Belgen terug: uit Holland zeker niet minder.

Vertel mij toch eens in hoever je Gentsche en Antw. vrienden het met je Beweging-stukje oneens zijn. Het is toch ondenkbaar dat een aanzienlijk getal Vlamingen werkelijk meent, dat zij de Vl. zaak goed zouden kunnen doen door „heulen” met den Duitscher? Met inlichtingen daaromtrent zou je me groot genoeg doen. Natuurlijk zou een dergelijk inzicht, indien het bestaat, veldwinnen door den gang van zaken, die vermoedelijk velen in Holland doet geloven, dat de D. in België zitten om er te blijven.

Dit is natuurlijk ook een Hollandsche zaak. Ik heb met aandacht de verschillende uitingen nagegaan, die bewijzen dat men in Holl. inziet, dat onze onafhankelijkheid met die van België samenhangt en dat er in dezen oorlog om onze onafhankelijkheid zal moeten worden gevochten, indien zij inderdaad bedreigd wordt. Maar ik vrees, dat het groote publiek en ook de regeering geen hooger doel zullen erkennen dan om in vrede te blijven. Schrijf me ook daar eens over, wat je er omtrent in Holland opmerkt.

En geloof me, steeds gaarne tot je dienst,

tt. P. Geyl

Prof. Ritzema Boslaan 15
NL-3571 CP Utrecht

1. Het is niet duidelijk om welke „Fransche brief” van J. Hoste jr. het gaat. Mogelijk is het de bijdrage die hij in april 1915 in de *Journal des Débats* (Frans blad) plaatste en waarin hij schreef, dat de Vlamingen niets wilden weten van de Duitse lokstemmen en trouw bleven aan hun Belgische vaderland. Zie L. Wils, *Flamenpolitik en Aktivisme* (Leuven 1974) p. 110-111. *The Westminster Gazette* was een te Londen verschijnend liberaal dagblad.